

BENVINGUTS A LES SOCIETATS DEL CONTROL

Ramon Alcoberro

La por té una extensa literatura i, amb el sexe, és una de les forces més misterioses que governen el món. Hi ha qui la considera l'autèntic origen de la civilització. Una extensa corrua de filòsofs han afirmat que els humans són animals que tenen por (Hobbes) i que, per això mateix, busquen amo i s'hi sotmeten voluntàriament (La Boétie). Amb el Covid-19 del 2020 la societat de control emergeix com el nou avatar de la por.

El 4 de novembre de 1995 el filòsof francès Gilles Deleuze, afeblit per una malaltia respiratòria i incapaç de suportar el fet d'estar encadenat a una botella d'oxigen es va llençar per la finestra de casa seva a l'Avinguda Neil a Paris. Cinc anys abans havia publicat en una revista minoritària un article que porta per títol "Postscriptum sobre les societats de control". Són molt poques planes però al darrer quart de segle han estat objecte d'estudi continuat per part dels interessats en temes de filosofia política, fins convertir-se en una referència inevitable per explicar les societats actuals. En síntesi, quan encara Internet era patrimoni dels militars i d'un grup molt reduït de científics, Deleuze afirmava que les tecnologies modernes farien inútils les velles formes de vigilància, basades en la repressió i en la militarització de la societat. Segons observava estem davant una crisi generalitzada de tots els sistemes "disciplinaris" tradicionals.

Des dels temps napoleònics, la presó, l'hospital, la fàbrica i l'escola (per no parlar de la família) s'havien organitzat seguint models jeràrquics, on els individus sabien exactament qui manava i què se n'esperava a cada moment. Però ja fa trenta anys —i potser des de l'endemà de Maig del 68— era fàcil veure com totes les estructures tradicionals de poder s'havien anat rovellant fins a quedar obsoletes. La mania d'elaborar i reelaborar lleis d'educació cada pocs anys pot servir com a exemple de la consciència que el poder té sobre l'obsolescència de les velles formes de jerarquia i sobre l'escepticisme generalitzat que els mateixos governs senten davant les contínues reformes jurídiques (del treball, de la bioètica, de l'escola... i dels drets familiars), que mai no acaben de consolidar res durador.

La distinció que proposava Deleuze entre "societats de disciplina" i "societats de control" ha tingut un gran èxit i s'usa d'una manera molt habitual en l'àmbit de les ciències socials i en teoria del dret. En les societats de disciplina l'ordre ha de ser com les idees innates de Descartes, "clar i distint". Tothom se sap el seu paper i cada dia les coses recomencen tal com eren, ben endreçades. Els nens a l'escola tenen uns programes educatius clars i uns llibres on està explicada la ciència que cal saber-se per cor. Els obrers a la fàbrica tenen una rutina i uns horaris fixos. Tot torna a començar diàriament i la vida mateixa de les gents està ben estructurada: de l'escola es passava al servei militar i del servei militar a la fàbrica, etc. Però fa anys que aquest ordre va esclatar, tal com, per cert, Kafka havia anunciat molt lúcidament. A les escoles ja no hi ha llibres de text i a les empreses el "just in time" i el treball per objectius ha acabat amb els horaris. A diferència del que succeïa en les societats de disciplina, diu Deleuze; "en les societats de control mai no s'acaba amb res, l'empresa, la formació, els serveis, esdevenen estats de metàstasi i coexisteixen en una mateixa modulació, com en un deformador universal".

En les societats de disciplina es tractava d'aconseguir calma i pau a qualsevol preu, i si calia s'usava la presó per als dissidents. Jeremy Bentham, un filòsof anglès contemporani de la Revolució Francesa, va dissenyar una presó en forma de "panòptic" (el model que encara es pot veure a la Modelo de Barcelona) on els vigilants podien observar detalladament cadascun dels moviments dels presos, de manera que es difonia una mena de por preventiva i on sempre et poden veure quan fas alguna cosa que no toca. En les societats de control, en canvi aquest

objectiu s'ha abandonat per impossible. L'agitació, el canvi, el nerviosisme i un cert nivell de malestar es consideren del tot inevitables i fins imprescindibles per tal que el món funcioni.

Ara no es tracta tant d'impedir la protesta, sinó de gestionar-la i de tornar-la banal i, sobretot, de crear estats emocionals capaços d'implicar els individus a través de vincles subjectius. Si en la societat de disciplina "plorar fa de nena", ara es valoren les emocions i tothom troba de bon to ser empàtic amb els patiments de les sargantanes. Quan ens vigilem nosaltres mateixos convençuts que el poder obra pel nostre bé, l'eficàcia del sistema és màxima. La indústria dels bons sentiments, en forma de ONG's i de Greta Thunberg funciona a tot vent. Deleuze, que escrivia una dècada abans de la irrupció de les xarxes, va posar un exemple molt significatiu sobre la manera com estava canviant el món: l'ús dels diners. Tradicionalment eren "comptants i sonants", però amb la targeta de crèdit es van convertir en fluids. En general, el món de les coses sòlides es va convertir en líquid (Bauman). L'aparició d'Internet —i encara més "l'Internet de les coses" que s'acosta— permet desenvolupar i aprofundir en noves formes de control, molt més eficients perquè usa mecanismes psicològics i recompenses emocionals.

La mateixa petjada que deixem quotidianament i l'ús de tècniques de "big data" han permès portar el control a nivells de sofisticació impensables fa vint o trenta anys. Així les institucions més sòlides han esdevingut "deformables i transformables". Com va escriure Deleuze, en la societat de control "ens expliquen que les empreses tenen una ànima i aquesta és la notícia més terrorífica del món. El màrqueting és ara l'eina del control social". Les empreses amb "ànima" s'han tornat emotives, solidàries, interessades en la sostenibilitat del planeta i, sobretot, "verdes". Seguint aquesta mateixa lògica, l'any 2012 Facebook va dissenyar, i la va explicar sense cap problema, una experiència sobre contagi emocional enviant paraules tristes o alegres a les novetats de dos panells d'usuaris de manera que la xarxa podia induir estats emocionals. L'experiment va ser un èxit i cada dia es demostra amb els "likes" de Facebook o de Twitter fins a quin punt busquem un reconeixement emocional i tenim una dependència impressionant respecte als nostres "followers" a través de la qual les emocions dels altres modulen les nostres. Allò que les xarxes saben de nosaltres els atorga un poder immens, condicionat per la recompensa emocional que esperem del nostre entorn. L'escàndol Facebook-Cambridge Analytica va mostrar ben clarament que era possible usar la informació sobre nosaltres que anem deixant (gratuitament!) a les xarxes per canviar les opinions de la ciutadania. Cambridge Analytica, que havia treballat en la mineria de dades per a Donald Trump, no va desaparèixer; simplement va canviar de nom i des d'agost de 2017 es diu Emerdata —amb una sola em, puntualitzem-ho.

L'any 2020 amb tot el que la psicologia social ha après del confinament voluntari de milions d'individus, manipulant la por a la pandèmia de la covid-19, les societats del control progressaran considerablement. Ja al segle XVI el filòsof Étienne de La Boétie va observar que els humans estan fets de tal manera que necessiten amos. Conspiranoics de totes menes buscaran les teories més al·lucinades sobre l'origen d'aquesta malaltia, però des del punt de vista de la psicologia social el més important és quin ús se'n fa. Serà interessant saber quina mena de xantatges emocionals i manipulacions massives sortiran quan aquest estat d'excepció emocional s'acabi. La gestió de les emocions és encara poc previsible, però en aquests darrers anys s'han fet grans progressos en el tema. Des que l'any 1999 Karim Nader va mostrar que a través de l'ús de betabloquejants es podia alterar la memòria, i fins i tot crear-ne de nova, s'han fet grans progressos en aquest àmbit. Sembla evident que gràcies al coronavirus les societats de vigilància aconseguiran una nova fita en la gestió de les multituds. Que aquesta gestió sigui democràtica és, com a mínim, dubtós. Des de Hobbes sabem que la por està en el fonament mateix del poder. La novetat és que ara es gestiona en forma de psicopolítica. Si la societat traumatitzada per la guerra mundial va donar origen a l'existencialisme de Sartre, Beauvoir i

Camus, serà interessant saber què ens portarà aquesta psicoguerra que de moment, mentre escric això com un naufrag, ens manté obedients i confinats a casa.

Una primera versió d'aquest text es va publicar al web de la revista

El Temps, 23 de març 2020